

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. К. Д. УШИНСЬКОГО»

Соціально–гуманітарний факультет
Кафедра теорії та методики практичної психології

Методичні рекомендації з дисципліни

«Експериментальна психологія»

для студентів спеціальності 053 «Психологія»

Одеса – 2020

УДК 159.9.07

Затверджено і рекомендовано до видання на засіданні кафедри теорії та методики практичної психології (протокол № __ від __ _____ 2020 року)

Косьянова О.Ю.

Методичні рекомендації з вивчення дисципліни «Експериментальна психологія» для студентів спеціальності 053 «Психологія» / О.Ю. Косьянова. – Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2020. – 32 с.

У методичних рекомендація пропонується структура навчальної дисципліни «Експериментальна психологія» для студентів I курсу спеціальності «Психологія».

Виокремлені теми практичних та лабораторних робіт, а також завдання для самостійної роботи, що допоможуть студенту дослідити психічні явища, виявити причини їх виникнення, а також рефлексувати основні етапи та умови застосування експериментального методу дослідження психіки. Отже, майбутній психолог навчиться аналізувати й оцінювати валідність проведених психологічних експериментів, достовірність отриманих результатів і можливість їхнього застосування у психологічній практиці.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

– к. психол. н., доцент

– к. психол. н., доцент

Copyright © Косьянова О.Ю., 2020

Тематичний план дисципліни «Експериментальна психологія»

Модуль 1. Наукові категорії, принципи, поняття і методи експериментальної психології.

Змістовий модуль 1. Вступ до експериментальної психології.

Тема 1. Експериментальна психологія як наука. Сучасні дослідження експериментальної психології.

Тема 2. Історія становлення і розвитку Експериментальної психології.

Тема 3. Метод і методологія. Класифікації методів психологічного дослідження.

Тема 4. Метод спостереження в психології. Анкетування.

Тема 5. Метод інтерв'ю в психологічному дослідженні. Бесіда, як метод в психологічних пошуках. Тестування в психологічних дослідженнях.

Змістовий модуль 2. Експеримент як метод психологічного дослідження.

Тема 6. Експеримент у системі методів наукового дослідження.

Тема 7. Види експериментальних досліджень. Багаторівневий та багатofакторний експеримент.

Тема 8. Планування експериментального дослідження. Експериментальні плани.

Тема 9. Організація та проведення експериментального дослідження. Процедурні аспекти експерименту.

Мета навчальної дисципліни «Експериментальна психологія» – надання студентам ґрунтовного досвіду щодо системи спеціальних знань у галузі експериментальної психології зі змістом дослідницької та практичної діяльності.

Важливе місце при виконанні різних видів роботи студентів — майбутніх психологів у процесі вивчення експериментальної психології зумовлено необхідністю досліджувати і прогнозувати закономірності проявів психіки на науковому рівні.

Методичні рекомендації призначені висвітлити особливості практичної, лабораторної та самостійної роботи студентів щодо планування, організації, проведення експериментального дослідження психіки, можливості обробки та інтерпретації експериментальних даних.

У результаті опанування різних видів робіт студентами при вивченні дисципліни «Експериментальна психологія» студентам необхідно

Знати:

- підстави вибору методів дослідження;
- основні типи досліджень в психології;
- підходи до організації психологічного експерименту, що склалися

- в різних психологічних школах;
- основи змістовного і формального планування експериментів;
- критерії оцінювання валідності досліджень.

Уміти:

- розрізняти рівні організації дослідження (рівні методів і методик);
- виокремлювати інваріанти дослідницьких методів в психології;
- відрізняти і застосовувати основні форми експериментального контролю і контролю за висновком;
- критично (професійно) оцінювати представлені в літературі дослідження;
- рецензувати експериментальні психологічні дослідження;

Володіти:

- понятійним апаратом експериментальної психології для аналізу і систематизації психологічної інформації, пошуку нової наукової інформації для пояснення отриманих в ході експериментального дослідження даних;
- комунікативною компетентністю для встановлення необхідних довірчих відносин з учасниками досліджень;
- бути готовим до проведення експериментальних досліджень згідно відповідності до плану та програми.

Значимість практичних та лабораторних занять визначається тим, що вони займають особливе місце в системі вивчення психології. Дійсно, вони є центральною ланкою практичної підготовки фахівця–психолога, оскільки дозволяють вирішити ряд завдань дидактичного характеру: освоїти методику вивчення конкретного психічного явища, пізнати особливості (нюанси) його прояву і оцінки, освоїти принципи дослідження психіки, створити банк конкретних експериментальних методик, що відповідають вимогам надійності та валідності, набути досвіду проведення експериментальних психологічних досліджень, інтерпретації та аналізу отриманих результатів експерименту, а також певною мірою пізнати самого себе. Практичні роботи виконують і виховну функцію: привчають розглядати експеримент як серйозну, трудомістку і відповідальну процедуру, сприяють формуванню акуратності в зборі психологічних фактів, точності у виконанні алгоритму проведення експерименту, наполегливості і цілеспрямованості в процесі роботи з інструментарієм, спрямованості експериментатора.

Метою проведення практичних та лабораторних робіт є застосування отриманих знань лекційного матеріалу, що пояснюють та доповнюють його, придбання студентами практичних навичок проведення експериментальних досліджень.

Основними формами самостійної роботи студентів при вивченні курсу «Експериментальна психологія» є:

- опрацювання лекційного матеріалу та додаткове самостійне вивчення теоретичного матеріалу за підручниками та навчальними посібниками;
- підготовка до практичних занять і виконання позааудиторних завдань;
- практична діяльність з організації та проведення експериментального психологічного дослідження;
- використання комп'ютерних технологій, зокрема програми SPSS, для обробки та аналізу експериментальних результатів;
- виконання практичних завдань (презентацій Power Point, доповідей) і тестів для контролю знань;
- підготовка до складання модульної роботи.

Для самостійної роботи необхідно:

- добрати до теми необхідну літературу і ґрунтовно її вивчити;
- узагальнити вивчений матеріал, зіставити розглянуті в літературі і в лекції поняття і теорії (з відповідними посиланнями на авторів);
- виконати практичні завдання і тести для контролю знань;
- сформулювати експериментальну гіпотезу, скласти план перевірки цієї гіпотези відповідно до вимог підготовчого етапу експериментального дослідження психіки; реалізувати план і обробити отримані результати;
- перевірити готовність до складання модульної роботи за контрольними питаннями.

Теми презентацій (самостійна робота, за вибором) з експериментальної психології.

1. Автори першого психологічного закону: Густав Теодор Фехнер і Ернст Вебер.
2. Герман Фон Гельмгольц – «Дитя Сонця».
3. Невтомний дослідник Френсіс Гальтон.
4. Вільгельм Вундт – організатор першої психологічної лабораторії.
5. Герман Еббінгаус – дослідник пам'яті.
6. Суперники Вільгельма Вундта.
7. Георг Еліс Мюллер.
8. Франц Brentano.
9. Карл Штумпф.
10. Освальд Кюльпе.
11. Перші експериментатори в США: Едварт Тітченер, Джеймс Болдуїн, Роберт Вудвортс.
12. В. М. Бехтерев та його експериментальні проекти.
13. Експерименти в загальній психології.
14. Експеримент Дж. Пратера: ефективність мисленнєвого тренування.

- Експерименти С. Шехтера про значення когнітивних процесів у переживанні емоційних станів.
 - Експеримент С. Велінса про вплив фальшивих когнітивних ознак на емоційні стани та оцінки.
 - Феномен Б.В. Зейгарник: запам'ятовування завершених і незавершених дій.
 - Дослідження когнітивного дисонансу Л. Фестінгера.
 - Експеримент із Лялькою Бобо: дослідження поведінкових реакцій.
 - Дослідження контролю за ситуацією.
15. Експерименти у віковій психології.
- Найтриваліші психологічні дослідження.
 - Експериментальне вивчення немовлят.
 - Дослідження природи любові (Експерименти Г. Харлоу).
16. Феномен "Гіркої Цукерки" Та Інші Експерименти В. І. Асніна.
- Феномен «Гіркої Цукерки».
 - Дослідження інтелектуальних дій.
 - Дослідження виконання нецікавої діяльності.
17. Експериментальні дослідження в психології особистості.
18. Психологія особистості та проблеми її дослідження.
- Особливості персон логічних теорій та критерії їх оцінки
19. Класичні експерименти в соціальній психології.
- Групові феномени та їх дослідження.
 - Механізми групової поведінки.
 - Загальна характеристика групових процесів.
 - Феноменологія прийняття групових рішень.
20. Сприйняття та розуміння людьми одне одного: класичні експерименти.
- Класичний експеримент О.О. Бодальова в авторському варіанті.
 - Аналіз результатів дослідження.
21. Експериментальні шедеври в соціальній психології.
- Експеримент Нормана Триплетта (1898).
 - Хоторнські Дослідження (1924–1932).
 - Парадокс Лап'єра.
 - Експерименти Музафера Шерифа(1935, 1937).
 - Експерименти Соломона Аша.
 - Експеримент Стенлі Мілграма (1963).
 - Експерименти Сержа Московічі.
 - Експеримент Ч. Немет і Г. Вахтлер.
 - Дослідження Про Соціальної Поведінки Дж. Дарлі і Б. Латане.
22. Видатні Психологи–Експериментатори ХХ Століття.
- Теодор Ньюком і Його Маніфест.
 - Джон Боулбі – Дослідник Беземоційного Характеру.
 - Експерименти Музафера Шерифа.
 - Соціальні Резонанси Курта Левіна.
 - Експериментальні Події Стенлі Мілграма.
23. Артефакти Психологічних Експериментів.

- Ефект Плацебо.
- Ефект Хоторна.
- Ефект Аудиторії, Або Ефект Соціальної Фасилітації (Ефект Роберта Зайонца).
- Ефект Шгмаліона (Або Ефект Р. Розенталя).
- Ефект Фокса.
- Ефект Першого Враження.
- Ефект Барнума (Ефект Форера).
- Протидія Артефактам.

24. Таємниці Психологічного Експерименту – Іля Експериментаторів–Початківців.

Матеріали. Копець Л., Класичні експерименти в психології, навч. посіб. для студентів ВНЗ, Видавництво: Києво – Могилянська академія, Київ, 2010, 283 с.

Модуль 1. Наукові категорії, принципи, поняття і методи експериментальної психології.

Змістовий модуль 1. Вступ до експериментальної психології.

Лекція. Практична/Лабораторна робота. № 1

Експериментальна психологія як наука. Сучасні дослідження експериментальної психології.

Мета. Сформувати знання про: основні передумови запровадження «експерименту» в психології; предмет «експериментальної психології», завдання «експериментальної психології»; експеримента та емпірія (емпірика); сучасні дослідження експериментальної психології.

Короткі відомості. Впровадження експерименту в психологію було зумовлено насамперед розвитком філософії, яка збагатила психологію методологічними принципами дослідження психіки, зокрема принципами детермінізму, розвитку, системності тощо. П. Фресс зауважує з цього приводу, що саме в межах філософії була висунута ідея виміру в психології. Важливе значення для розвитку експериментальної психології мали й досягнення в біології, зокрема еволюційне вчення Ч. Дарвіна, який у своїй праці «Походження видів» (1859), «Вираження емоцій у людини і тварин» (1872). Значний внесок у впровадження експерименту в дослідження психіки зробила психофізика (Г. Фехнер, 1860), фізіологічна оптика й акустика (Г. Гельмгольц, 1855–1866), фізіологія і, зокрема, нейрофізіологія. Перша в Україні експериментальна психологічна лабораторія відкрилася в 1885 р. при клініці нервових і душевних хвороб Харківського університету (під керівництвом психіатра і психолога П. Ковалевського). У 1896

році в Одесі було відкрито першу в Україні психологічну лабораторію професором М.М. Ланге. Експериментальна психологія – галузь психологічної науки, яка розкриває умови, закономірності та принципи експериментального дослідження психіки. При цьому експериментальна психологія розв'язує такі завдання: удосконалення експериментальних методик дослідження і застосування їх у різних галузях психологічної науки; розробка типології психологічного експерименту, визначення можливостей і обмежень кожного з типів експерименту, формулювання принципів їх організації, розробка критеріїв і стандартів, які визначають місце та функції різних типів експериментів у психологічно-му дослідженні; розробка і використання апаратури, спеціально призначеної для психологічних досліджень, яка відповідає сучасному рівню науково-технічного прогресу; визначення шляхів застосування досягнень психологічної науки в різних сферах суспільної практики, які спираються на наукові знання, здобуті в експериментальному дослідженні психічної реальності.

Матеріали. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 306 с; Фресс П. Развитие экспериментальной психологии // Экспериментальная психология / Под ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. — М.: Прогресс, 2006. — С. 15–96.; История становления и развития экспериментальнопсихологических исследований в России: Сб. науч. тр. / Под ред. Б. Ф. Ломова, Е. А. Будиловой, В. А. Кольцовой. — М.: Наука, 1990. — 216 с.

Практична/лабораторна робота. Методики вивчення провідної сенсорної системи людини. Для практичної роботи з людьми дуже важливо визначення провідної сенсорної системи людини, так як це вказує на бажаний канал сприйняття інформації (зоровий, слуховий, кінестетичний), що має велике значення при визначенні індивідуальних методів і засобів подачі інформації в процесі спілкування (в тому числі терапевтичного), навчання, спільної діяльності, в сімейному взаємодії та ін. Для визначення провідної сенсорної системи застосовується методика «Ведучий орган почуттів», запропонована польськими психологами (переклад Єфремцевої).

Питання для самоконтролю.

1. Яке місце займає експеримент у системі емпіричних методів дослідження психіки?
2. Розвиток яких наук зумовив впровадження експерименту в психологію?
3. Які основні передумови запровадження «експерименту» в психології?
4. Підходи до розуміння предмету експериментальної психології.
5. Експеримент та емпірика що об'єднує ці терміни?

Завдання для самостійної роботи.

Студентам необхідно підготувати презентацію (PowerPoint) обсягом не менш ніж 2 слайда по кожному з вказаних у меті понять (вцілому не менш 20 слайдів).

Лекція. Практична/Лабораторна робота № 2.

Історія становлення та розвитку експериментальної психології.

Мета. Сформувати знання про історію становлення та розвиток експериментального метода в психології та її предмету як системи всіх знань, отриманих на основі експериментального вивчення поведінки людини і тварин.

Короткі відомості. У 1879 р. Вундт створює першу в світі психологічну лабораторію. Роботи цієї лабораторії присвячені дослідженням зору, слуху, дотику, почуттю часу, швидкості реакції, процесам сприйняття, уваги. Лаври засновника психології та психологічного експериментування належать Вундту, хоча без діяльності таких учених, як Г. Вебер, Г. Гельмгольц, Г.Т. Фехнер, які зробили важливі відкриття, неможливо уявити виникнення психології, а В. Вундт не зміг би стати її основоположником як окремої самостійної науки. За Г. Фехнером теж назавжди залишиться звання батька експериментальної психології, оскільки його відкриття відкрили дорогу для експериментальних досліджень. Можна сказати, що засновниками експериментальної психології були інші вчені (Г. Еббінгауз, Г. Вебер, Г. Гельмгольц, Г.Т. Фехнер та інші) а її творцем був В. Вундт. Він цілеспрямовано творив її як незалежну нову науку. Створювались методики, розроблялись прилади, виходили фундаментальні наукові праці, до проблеми наукового методу була прикута увага провідних інтелектуалів, дискусії щодо можливостей наукового методу в психології мали суспільний відгук. Настав час експериментальної психології.

Матеріали. Книги: Фресс П. Развитие экспериментальной психологии // Экспериментальная психология / Под ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. — М.: Прогресс, 1966. — С. 15–96.; История становления и развития экспериментальнопсихологических исследований в России: Сб. науч. тр. / Под ред. Б. Ф. Ломова, Е. А. Будиловой, В. А. Кольцовой. — М.: Наука, 1990. — 216 с.

Практична/лабораторна робота. Дослідження просторової уяви методом хронометрії розумових дій (за методикою Шепарда)». *Мета:* сформувати знання про пізнавальні процеси, а саме, проблема внутрішньої репрезентації інформації про просторові властивості об'єктів. *Матеріали:* Набір зображень 16 пар тривимірних об'єктів (рис.1); секундомір; форма протоколу. *Завдання:* Опрацюйте теоретичну частину та виконайте завдання. *Теоретична частина.* В центрі уваги психології пізнавальних процесів в останні два десятиліття перебуває проблема

внутрішньої репрезентації інформації про просторові властивості об'єктів. Під *внутрішньою репрезентацією* в широкому сенсі розуміють зміст, структуру і організацію знань про світ. При цьому ключовим завданням є визначення типу і ступеня відповідності (або ізоморфізму) між уявленнями суб'єкта про об'єкти, внутрішніми для нього операціями, з однієї сторони, і реальністю зовнішнього світу – з іншої. Для з'ясування природи внутрішньої репрезентації часто використовують метод хронометрії розумових дій, заснований на припущенні, що про їх структуру можна судити за часом, необхідному для вирішення певної просторової задачі. Класичною серед робіт цього напрямку вважається методика, іменована методикою розумового обертання, запропонована в 1971 р. Шепардом і широко застосовується у різних модифікаціях. В роботі Шепарда випробуваним пропонувалося визначити тотожність чи відмінність за формою всередині кожної з декількох пар тривимірних об'єктів, зображених з урахуванням перспективи. Причому об'єкти в парах могли відрізнятися не тільки за формою, але і по їх орієнтації у просторі, відрізняючись поворотом або в площині рисунка, або в площині третього виміру. Лінійна залежність часу встановлення тотожності об'єктів випробуваним від кута їх повороту відносно один одного дозволила зробити висновок, що *завдання вирішується шляхом розумового обертання образу об'єкта для його зіставлення з еталоном*. Тому можна стверджувати, що внутрішній процес проходить покроково ті ж проміжні стадії, що і зовнішній, зберігаючи таким чином поелементне відповідність зовнішнього процесу ротації.

Хід виконання. Студенти діляться на пари: випробуваний і експериментатор. Перед початком досвіду експериментатор повідомляє випробуваному інструкцію. Інструкція випробуваному: «Вам будуть пред'явлені пари зображень тривимірних об'єктів, по-різному розташованих у просторі. Ваше завдання – вирішити: один і той же об'єкт зображений на обох картинках чи різні об'єкти. Відповідайте "однакові" або "різні". Працюйте швидко і точно». Потім експериментатор показує випробуваному по черзі кожну пару картинок, реєструючи його відповідь і час рішення в протоколі.

Обробка результатів. 1. Кожен випробуваний буде для себе графік залежності часу встановлення тотожності об'єктів від кута їх повороту один відносно одного, враховуючи тільки правильні рішення. 2. Порівняйте результати всіх випробовуваних у групі і виявіть індивідуальні відмінності. Проаналізуйте причини відхилень від лінійної залежності, якщо такі є.

Висновок: _____

Питання до самоконтролю.

1. Роль експериментального дослідження психіки у здобутті наукових психологічних знань.
2. Чому перші експерименти з психології були проведені в межах психофізіології?
3. Який внесок основних напрямів психологічної науки в становлення і розвиток експерименту в психології? Наведіть приклади.
4. Висвітліть особливості становлення і розвитку експериментального дослідження психіки у вітчизняній психології.
5. Назвіть основні тенденції розвитку сучасної вітчизняної експериментальної психології.

Завдання для самостійної роботи: студентам необхідно подати в хронологічній таблиці характеристику етапів становлення та розвитку експериментальної психології як науки .

Хід виконання.

Дата	Представники	Характеристика
І етап:		

Висновок: _____

Лекція. Практична/Лабораторна робота № 3.
Метод і методологія. Класифікації методів психологічного дослідження.

Мета. Ознайомити студентів з емпіричними методами в психологічному дослідженні. Загальне уявлення про методологію науки. Наукове дослідження. Етапи наукового дослідження. Гіпотеза та її види.

Короткі відомості. Наука – це сфера людської діяльності, результатом якої є нове знання про дійсність, що відповідає критерію істинності (Д. С. Мілль (1806–1873). Вчений, дослідник – це професіонал, який будує свою діяльність за критерієм «істинність – брехливість». Всі наукові результати по мірі узагальненості можна розташувати на наступній шкалою: одиничний факт – емпіричне дослідження– модель– закономірність– закон– теорія. Метод - це шлях наукового дослідження або спосіб пізнання будь-якої реальності. Метод в єдності з предметом науки становить науковий підхід до досліджуваної реальності. Дослідницький метод конкретизується в дослідницьких методиках. Методика відповідає конкретним цілям і завданням дослідження, містить в собі опис об'єкта і процедур вивчення, способів фіксації й обробки отриманих даних.

Класифікація досліджень (за метою, за характером). Вимоги проведення експериментального дослідження. Етапи наукового дослідження. Гіпотези та їх види.

Матеріали. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр учбової літ-ри, 2008. – 306 с. Психологическая диагностика / Под ред. К. М. Гуревича, Е. М. Борисовой. – М.: Изд-во УРАО, 2001. – 302 с.; Бурлачук Л.Ф. Словарь–справочник по психодиагностике. – СПб.: Питер, 2000. – 528 с.

Практична/лабораторна робота. В групі з 2 осіб поетапно розкрити схему наукового дослідження, що проводив магістрант чи аспірант спеціальності «Психологія», використовуючи матеріали, які відображені в авторефераті. Приклад:

Автор наукового дослідження: Козаченко Ольга

Постановка наукової проблеми:

- формулювання теми дослідження: «Психолого–педагогічні способи пониження емоційної напруженості у першокурсників ВНЗ»;
- формулювання загальної гіпотези. Гіпотеза дослідження – пропонується корекційна програма, що охоплює систему позааудиторних занять, спрямованих

на розвиток адекватної самооцінки та навчання методам самоконтролю, сприяє пониженню емоційної напруженості у першокурсників.

- визначення об'єкта та предмета дослідження. Об'єкт дослідження – емоційна напруженість осіб юнацького віку. Предмет дослідження – психологопедагогічні способи корекції емоційної напруженості у першокурсників ВНЗ.

- формулювання загальної мети дослідження. Мета дослідження – виявлення особливостей емоційної напруженості у першокурсників ВНЗ та теоретичне обґрунтування, розробка й апробування комплексної програми її корекції.

II. Теоретичний аналіз проблеми:

Висновок:

Примітка: кожна пара (по 2 осіб) обравши дослідницьку роботу аспіранта, скачує і роздруковує автореферат (9,5 розмір шрифту), вклеює в лабор. зошит та опрацьовує матеріал.

Питання для самоконтролю.

1. Дати визначення термінам «наука», «дослідник».
2. Запишіть та дайте пояснення (з прикладами) яким чином наукові результати по мірі узагальненості можна розташувати?
3. Метод та науковий підхід, дайте пояснення та наведіть приклади.
4. Висвітліть які класифікації наукових досліджень ви знаєте.
5. Назвіть основні етапи наукового дослідження.
6. Гіпотези та їх види.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення та застосування вимірювальних шкал. Мета: сформувати знання про основні характеристики шкал та їх застосування в експериментальному дослідженні. Матеріали: 1. Інструкція роботи; 2. Книги: Бондарчук О.І. Експериментальна психологія: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2003. – 120 с.; Горбунова В. До проблеми викладання курсу Експериментальна психологія // Соціальна психологія. – 2005. – № 5 (13). – С.169–178; Максименко С.Д., Носенко Е. Експериментальна психологія. – К., 2007. – 341 с. Завдання: Опрацюйте теоретичну частину та виконайте практичні вправи. Теоретична частина. Психологічні змінні, за одиничним виключенням, не мають власних вимірювальних одиниць. Тому у більшості випадків значення психологічної

ознаки визначається за допомогою спеціальних вимірювальних шкал. За С.Стівенсом (1951р.), існує 4 типи вимірювальних шкал: номінальна або шкала найменувань; порядкова або ординарна чи рангова шкала; інтервальна або шкала рівних інтервалів; шкала рівних відношень, чи шкала відношень. Вимірювання, які здійснюються за допомогою двох перших шкал, вважають якісними, а ті що здійснюються за допомогою двох останніх шкал – кількісними. Отже, застосування тих чи інших статистичних методів визначається тим, до якої статистичної шкали належить отриманий матеріал. Отримавши у відповідній шкалі масив експериментальних даних, психолог починає кінцеве оформлення результатів своєї роботи у вигляді таблиць, графіків, структурних схем (графів), діаграм та інших процедур, необхідних для отримання висновку свого експериментального дослідження. Практична частина. Для кожного із наведених нижче досліджень визначте, яка шкала вимірювання була застосована при вимірюванні характеристик поведінки.

1. Антон хоче в'яснити, з яких предметів учні елітних шкіл і учні звичайних шкіл мають кращу успішність: точних, гуманітарних чи природничих.
2. Олена вирішила дослідити чи дійсно щурі, які вивчили один лабіринт, вивчать другий лабіринт швидше від ненавчених.
3. Катерина припускає, що діти оцінюють кольорові телевізійні програми вище, ніж чорно-білі, а у дорослих колір не впливає на оцінку.
4. Аліна стверджує, що соматотип змінюється з віком, а тому пропонує визначати соматотип в групі людей в 10, 15, 20 років за шкалою Шелдона.
5. Софія вивчає готовність людей допомагати оточуючим і вважає, що вона залежить від погоди – ймовірність надання допомоги в сонячний день вища, ніж у похмурий.
6. Костянтин хоче з'ясувати, котрий із п'яти нових сортів пива більше сподобається (тобто, оцінений як №1) постійним відвідувачам його бару.
7. Євгенія вивчає, як студенти оцінюють безпечні райони міста. Вона запропонувала студентам скласти картки з найменуванням районів міста в стопку так, щоб найбільш безпечні райони були зверху, а найбільш ризиковані – знизу.
8. Олексій вважає, що люди із синдромом нав'язливих станів зроблять менше помилок в написанні звітів по стандарту АРА (американська психол. асоціація), ніж здорові люди.

Шкала	Дослідження

Висновок: _____

.

Лекція. Практична/лабораторна робота № 4.
Метод спостереження в психології.
Анкетування.

Мета. Сформувати знання про спостереження як про метод цілеспрямованого пізнання людини та сприяти розвитку спостережливості як професійної якості.

Короткі відомості. Одним із основних методів психологічних досліджень є спостереження. Воно відрізняється від життєвого спостереження тим, що дослідник спеціально планує систематичне і цілеспрямоване сприйняття психічного явища з метою пояснення його логічної природи. Важливого значення воно набуває в діагностуванні дітей як найскладнішої категорії досліджуваних. Спостереження — метод вивчення психічних особливостей індивідів на основі цілеспрямованої фіксації проявів їх поведінки з метою аналізу, тлумачення і застосування для практичних потреб. Предмет та об'єкт спостереження. Види спостереження. Основні властивості наукового спостереження. Переваги і недоліки методу спостереження.

Матеріали. Конспект лекцій, О. І. Галян, І. М. Галян Експериментальна психологія, 2012; Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія; Готтсданкер Р. Основы психологического эксперимента ; Коновалова М.Д. Експериментальна психологія; інструкція тесту «Чи спостережливі Ви?».

Практична/лабораторна робота. Виконати вправи та тест на дослідження власної спостережливості.

Вправа 1. На основі цього висновку визначте: а) що було об'єктом спостереження? б) яка мета спостереження? в) при яких обставинках велося спостереження?

На основі тривалих спостережень за спортсменами професор А. Ц. Пуні прийшов до наступних висновків: Сильне передстартове збудження поряд з м'язовою скутістю може супроводжуватися загальним руховим збудженням, найчастіше зреалізований у підвищенні звичного темпу рухів і мови. Спортсмен

метушиться, безпричинно поспішає, хоча і робить все заздалегідь, без всяких підстав боїться запізнитися до старту.

Для оволодіння самостійним контролем за темпом рухів і мови існують різноманітні вправи, загальні принципи яких полягають у наступному: 1) тренувати плавність і повільність рухів; 2) чергувати в тренуванні швидкий і повільний, плавний і різкий темп; 3) організувати життя так, щоб обставини не змушували поспішати.

Вправа 2. Визначте вид спостереження.

Приклад. У 60–ті роки ХХ ст. Джейн Гудолл вивчала особливості життя диких шимпанзе. В процесі досліджень спостерігач зазвичай тихо сиділа у чагарниках, поки об'єкти, звикнувши до неї, не переставали звертати уваги на дивну глядачку і не поверталися до нормального способу дій. При цьому в кількох випадках були зафіксовані на плівку епізоди, які свідчать про те, що шимпанзе використовують і навіть виготовляють знаряддя праці. Зокрема, очистивши від листя прутик, вони повільно опускали «вудку» всередину термітника. Комах, що вчепилися в чужорідний предмет, витягали наверх і поїдали хитромудрі ловці... .

1. За позицією спостерігача –

2. _____

3. _____

4. _____

Вправа 3. ТЕСТ «Чи спостережливі Ви?»

Інструкція : прочитайте запитання і виберіть один з варіантів відповіді.

1. Ви заходите в іншу установу:
 - а) звертаєте увагу на розміщення столів і стільців;
 - б) звертаєте увагу на точне розміщення предметів;
 - в) розглядаєте розміщені на стінах предмети.
2. Зустрічаючись з людиною, Ви:
 - а) дивитесь їй в обличчя;
 - б) непомітно оглядаєте її з ніг до голови;

- в) звертаєте увагу лише на окремі частини обличчя (очі, ніс...).
3. Що Ви запам'ятовуєте і відчуваєте, перебуваючи на природі?
- а) кольори;
 - б) небо;
 - в) почуття радості чи смутку, що охоплювало Вас тоді?
4. Прокинувшись зранку від сну, Ви:
- а) відразу згадуєте, що слід сьогодні зробити;
 - б) згадуєте, що наснилося;
 - в) обмірковуєте те, що відбулося вчора.
5. Потрапляючи у громадський транспорт, Ви:
- а) проходите вперед, не дивлячись ні на кого;
 - б) розглядаєте тих, хто сидить поряд;
 - в) обмінюєтесь словами з тим, хто стоїть поряд.
6. На вулиці Ви:
- а) спостерігаєте за транспортом;
 - б) дивитесь на фасади будинків;
 - в) спостерігаєте за перехожими.
7. Коли Ви розглядаєте вітрини, то:
- а) цікавитесь лише тим, що може Вам знадобитися;
 - б) розглядаєте те, що Вам у даний момент не потрібно;
 - в) кілька разів розглядаєте кожен предмет.
8. Якщо Вам у будинку необхідно щось знайти, то Ви:
- а) зосереджуєтесь на тому місці, де, як Ви передбачаєте, могли залишити цей предмет;
 - б) шукаєте всюди;
 - в) просите інших допомогти Вам.
9. Розглядаючи старі групові фотографії Ваших близьких, Ви:
- а) хвилюєтесь;
 - б) Вам стає смішно;
 - в) Ви намагаєтесь упізнати тих, хто є на фотографії.
10. Уявіть, що Вам пропонують зіграти у невідому азартну гру, Ви:
- а) пробуєте навчитись грати;
 - б) спочатку погоджуєтесь, а потім відмовляєтесь;
 - в) взагалі не граєте.
11. Ви на когось чекаєте в парку і:
- а) спостерігаєте за тим, хто поряд з Вами;
 - б) читаєте газету;
 - в) про щось думаєте.

12. У зоряну ніч Ви:
- а) розглядаєте сузір'я;
 - б) бездумно дивитесь на небо;
 - в) взагалі на небо не дивитесь.
13. Читаючи книгу, Ви:
- а) позначаєте олівцем те місце, до якого Ви дочитали;
 - б) залишаєте закладку;
 - в) довіряєте своїй пам'яті.
14. Про своїх сусідів Ви пам'ятаєте:
- а) їхнє ім'я та по батькові;
 - б) їхню зовнішність;
 - в) ні те, ні інше.
15. Побачивши сервірований стіл, Ви:
- а) захоплюєтесь його вишуканістю;
 - б) перевіряєте, чи все є на своєму місці;
 - в) дивитесь, чи всі крісла розставлені так, як потрібно.

Ключ: Підрахуйте бали відповідно до таблиці і визначте їхню суму.

№ запитання		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Варіанти відповіді	а	3	5	10	10	3	5	3	10	5	10	10	10	10	10	3
	б	10	10	5	3	5	3	5	5	3	5	5	5	5	5	10
	в	5	3	3	5	10	10	10	3	10	3	3	3	3	3	5

Опрацювання даних.

Інтерпретація:

150–100 балів. Безперечно, Ви надзвичайно спостережливі. Разом із тим Ви здатні аналізувати себе, свої вчинки. Ви в змозі з великою точністю оцінити іншу людину. 99–75 балів. У Вас досить розвинена спостережливність, але все ж, даючи оцінку, Ви іноді виявляєте упередженість. І це Вам заважає у точній і адекватній оцінці подій.

74–45 балів. Вас не дуже цікавить те, що приховується за зовнішністю, манерою поведінки, хоча, під час спілкування у Вас не виникає яких-небудь серйозних психологічних проблем, пов'язаних із упередженістю.

Менше 45 балів. Ви абсолютно не цікавитесь думками тих, хто поруч із Вами, бо надто зайняті, Вам ніколи аналізувати навіть власні вчинки, не говорячи про чужі. Те, що відбувається навколо, не привертає Вашої уваги.

Висновок: _____

Питання для самоконтролю.

1. Які види спостережень залежно від мети дослідження Ви знаєте?
2. Які розрізняють за характером взаємодії з об'єктом спостережень?
3. Назвіть ще декілька класифікацій спостережень.
4. Недоліки та переваги методу спостереження.
5. Об'єктивності та ефективності методу спостереження сприяє дотримання яких правил?
6. Анкетування як різновид письмового опитувального діагностичного методу.

Завдання для самостійної роботи.

Студентам необхідно законспектувати матеріали з наступних тем. Анкетування як різновид письмового опитувального діагностичного методу.

Лекція. Практична/лабораторна робота № 5

Метод інтерв'ю в психологічному дослідженні. Бесіда, як метод в психологічних пошуках. Тестування в психологічних дослідженнях.

Мета. Сформулювати знання про: інтерв'ювання як різновид усного опитувального діагностичного методу; класифікації та види інтерв'ю; послідовність проведення інтерв'ю; телефонне опитування як різновид інтерв'ю; загальна характеристика і види бесіди; опитування.

Короткі відомості. Інтерв'ю (англ. interview — зустріч) — метод отримання соціально-психологічної Інформації у процесі усного безпосереднього спілкування, який передбачає реєстрацію та аналіз відповідей на питання, вивчення особливостей невербальної поведінки опитуваних. Особу, як а є джерелом інформації в опитуванні, називають респондентом (опитуваним), а ту,

як а опитує, — інтерв'юером. Види та класифікації інтерв'ю: за частотою проведення інтерв'ю (одноразове і багаторазове), за метою дослідження (дослідницьке, діагностичне, клінічне), за формою спілкування (вільне інтерв'ю, стандартизоване, напівстандартизоване), залежно від тривалості інтерв'ю (глибинне – клінічне, тривале, інтенсивне), терапевтичне, фокусоване (короткочасне)), з огляду на поведінку інтерв'юера («м'яке» - інтерв'юер прагне досягти довіри опитуваного, демонструє повагу до нього, «жорстке» (інтерв'юер поводить зухвало, демонструючи швидше техніку допиту)), залежно від способу спілкування інтерв'юера та респондента (особисте, опосередковане).

Матеріали. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літератури, 2008, 306 с; О.І. Галян, І.М. Галян Експериментальна психологія. Київ, «Академвидав», 2012, 400 с.

Практична/лабораторна робота. «Моделювання студентами власних інтерв'ю». Мета: сформувані вміння створення проекту інтерв'ю та його аналіз. Матеріали: конспект лекцій; Коpecь Л. Класичні експерименти в психології : навч. посібник / Л. Коpecь. – К. : «Києво–Могилянська академія», 2010. – 283 с. Процедура написання: Опишіть ймовірне інтерв'ю, в якому має бути: 1) мета дослідження; 2) список запитань до респондента; 3) можливі неправдиві відповіді, та чим вони можуть бути спричинені.

Питання для самоконтролю.

1. Розкрийте сутність інтерв'ювання як різновиду усного опитувального діагностичного методу.
2. Які класифікації та види інтерв'ю Ви знаєте?
3. Вкажіть послідовність проведення інтерв'ю.
4. Які особливості телефонного опитування як різновиду інтерв'ювання?
5. Загальна характеристика і види бесіди.
6. Розкрийте сутність опитування.

Завдання для самостійної роботи.

Студентам необхідно підготувати презентацію (PowerPoint) обсягом не менш ніж 2 слайда по кожному з вказаних у меті понять (вцілому не менш 20 слайдів).

Змістовий модуль 2. Експеримент як метод психологічного дослідження.

Лекція. Практична/лабораторна робота № 6.

Експеримент у системі методів наукового дослідження.

Мета. Сформувані знання про місце експерименту в дослідженні психічної реальності. Сутність експериментального методу. Експериментальний процес. Основне завдання психологічних експериментів.

Короткі відомості. Психологічний експеримент — проведений у спеціальних умовах дослід для отримання нових наукових знань за допомогою цілеспрямованого втручання дослідника в життєдіяльність досліджуваного. В експерименті виокремлюють три основні види змінних: незалежну, залежну і додаткову (зовнішню). Основне завдання психологічних експериментів полягає у встановленні наявності зв'язку у $R = f(S, P)$ і, по можливості, виду функції f (існують різні види зв'язку: причинно-наслідковий, функціональний, кореляційний тощо), у цьому випадку R — реакція досліджуваного, S — ситуація, а P — особистість досліджуваного, психіка, або «внутрішні процеси». Процедура експерименту полягає в спрямованому створенні або доборі таких умов, що забезпечують надійне виокремлення досліджуваного фактора, і в реєстрації змін, пов'язаних із його впливом. Найчастіше в психолого-педагогічних експериментах мають справу з експериментальною і контрольною групами. Впливу досліджуваного фактора зазнає лише експериментальна група.

Матеріали. Важинський С.Е., Щербак Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. /С. Е. Важинський, Т.І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с. О.І. Галян, І.М. Галян Експериментальна психологія. Київ, «Академвидав», 2012, 400 с. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літератури, 2008, 306 с.

Практична/лабораторна робота. «Критерії оцінки якості психологічного експерименту». *Мета:* сформулювати вміння здійснювати критичний аналіз психологічних експериментів. *Завдання:* ознайомтеся з прикладами експериментів; виявіть допущені помилки; конкретизуйте дані помилки; запропонуйте способи їх вирішення. Опис експериментів. Експеримент № 1: Студент–психолог вирішив перевірити гіпотезу: високий рівень дратівливості в більшій мірі сприяє розв'язанню простої задачі та в меншій мірі сприяє розв'язанню складної задачі. 18 осіб (3 чоловіків та 15 жінок), що мали високий рівень дратівливості, та 31 особи (12 чоловіків та 19 жінок), що мали низький рівень дратівливості, отримали по 5 простих задач. Реєструвався час, який був необхідний для їх розв'язання. Група з високим рівнем дратівливості розв'язала задачі швидше, ніж інша група. Дослідник зробив висновок, що гіпотеза підтвердилась.

Помилки: _____

Способи їх вирішення: _____

Експеримент № 2: Студент–психолог вирішив показати в експериментальному дослідженні, що наявність перешкоди призводить до агресивної поведінки.

Піддослідні (молоді чоловіки – 45 осіб) були розподілені на 2 групи. Для кожної групи була створена одна з двох ситуацій:

- Пропонувалось розв'язати задачу, яка в дійсності не мала розв'язання. Поруч знаходився інший студент (помічник експериментатора).
- Пропонувалось розв'язати задачу, що має розв'язання. Але інший студент (помічник експериментатора) намагався заважати піддослідному під час розв'язання задачі.

Після цього кожному піддослідному пропонувалось зіграти роль вчителя для другого студента (помічника експериментатора), якому пропонувалось розв'язати 4 задачі. Вчитель повинен був винагороджувати учня оцінкою за 5–бальною шкалою за правильне виконання завдання та карати його, даючи штраф від 1 до 7 балів. В основному учасники експериментів, що пройшли через ситуацію № 2 штрафували —учня більше, ніж ті, що пройшли через ситуацію № 1.

Помилки: _____

Способи їх вирішення: _____

Висновок: _____

Питання для самоконтролю.

1. Яке місце експерименту в дослідженні психічної реальності?
2. Розкрийте сутність експериментального методу.
3. У чому полягає основне завдання психологічних експериментів?
4. Що собою уявляє експериментальний процес?

Завдання для самостійної роботи. Студентам необхідно підготувати презентацію (PowerPoint) обсягом не менш ніж 20 слайдів використовуючи матеріали: Копець Л., Класичні експерименти в психології, навч. посіб. для студентів ВНЗ, Видавництво: Києво – Могилянська академія, Київ, 2010, 283 с.

Лекція. Практична/лабораторна робота № 7.

Види експериментальних досліджень. Багаторівневий та багатofакторний експеримент.

Мета. Сформувати знання про види експериментальних досліджень. Відмінність лабораторного експерименту від природного експерименту. Сутнісний зміст формувального та оперативного експерименту. Переваги та проблеми експериментального дослідження психіки.

Короткі відомості. З огляду на мету експерименту розрізняють кілька його видів. Якщо досліджувана сфера відносно невідома і система гіпотез відсутня, то ідеться про пілотажний експеримент, результати якого можуть допомогти уточнити напрям подальшого аналізу. Коли є дві конкуруючі гіпотези й експеримент дає змогу обрати одну з них — про вирішальний. Контрольний експеримент здійснюють із метою перевірки певних залежностей. Особливу категорію психологічних експериментів утворюють формувальні, або навчальні, експерименти, що дають змогу спрямовано впливати на особливості прояву та розвиток таких психічних процесів, як сприймання, увага, пам'ять, мислення. Лабораторний експеримент — науковий експеримент, який здійснюється в спеціально обладнаному приміщенні за допомогою приладів та устаткування, які дають змогу реєструвати перебіг експерименту та його результати. Природний експеримент — науковий експеримент, який здійснюють у звичних для досліджуваного умовах життєдіяльності, не інформуючи його про проведення експерименту, але за цілеспрямованого впливу на його поведінку та правильної реєстрації визначених психологічних характеристик за відповідними критеріями. Формувальний експеримент — метод відстеження змін психіки дитини в процесі активного впливу дослідника на досліджуваного; експериментально-генетичний метод дослідження психічного розвитку. Основу формувального експерименту становить експериментально-генетичний метод дослідження психічного розвитку, розроблений російським психологом Левом Виготським. Експериментальне навчання — метод дослідження, спрямований на вивчення психологічних особливостей і механізмів розвитку дітей, розроблення оптимальних шляхів навчально-виховної роботи через активне залучення дитини до організованої вчителем-вихователем діяльності та надання допомоги учням у навчально-виховному процесі. Оперативний експеримент — метод, що полягає у штучному створенні умов для сприяння прояву намірів певної особи та спостереження за її поведінкою.

Матеріали. Важинський С.Е., Щербак Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. /С. Е. Важинський, Т.І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с. О.І. Галян, І.М. Галян Експериментальна психологія. Київ, «Академвидав», 2012, 400 с. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літератури, 2008, 306 с.

Практична/лабораторна робота. «Визначення незалежної та залежної змінних як основних характеристик психологічного експерименту». *Мета:* сформулювати вміння операційно визначати незалежну та залежну змінні психологічних експериментів. *Завдання:* Проаналізуйте експеримент та дайте письмову відповідь на запитання: 1. Як була сформульована гіпотеза дослідження? 2. Що виступало в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів? 3. Що виступало в ролі залежної змінної? 4. Як вимірювалась залежна змінна?

Експеримент Е. Лофтус (E. Loftus, 1975) з серії експериментів «Наші пригадування».

Опис експерименту:

Більшість досліджень Е. Лофтус в області пам'яті пов'язані з судовими свідченнями свідків.

Дослідження Е. Лофтус продемонстрували, що при відтворенні пам'ять використовує нову та вже існуючу інформацію для заповнення прогалин у наших пригадуваннях. Пригадування є нестійкі та можуть змінюватись з часом.

Е Лофтус прагнула показати, що словесне формулювання питань, що задаються свідкам, може змінювати їх пригадування про події, коли їм задають інші питання про ці ж події через деякий час.

150 студентів невеликими групами дивились фільм про автомобільну аварію, в якій зіштовхнулись послідовно одна за одною 5 машин. Катастрофа трапилась тому, що водій машини А ігнорував стоп–сигнал та виїхав на поживавлену дорогу. Сама подія тривала всього 4 секунди, а весь фільм йшов менше 1 хвилини.

Після перегляду фільму досліджуваним роздали опитувальні листи, що містили 10 питань.

У половини досліджуваних першим стояло питання: —Наскільки швидко рухалась машина А, коли вона проїжджала стоп–сигнал?||

У другій половині піддослідних перше питання було таке: —Як швидко їхала машина А, коли вона повернула направо?||

Інші питання практично не представляли інтересу для дослідника, за винятком останнього. Воно було однаковим для обох груп: —Ви бачили стопсигнал для машини А?

В групі, якій першим було задане питання із згадуванням стоп–сигналу, 53 % відповіли, що бачили його. В той же час в групі, де першим було питання про правий поворот, тільки 35 % сказали, що бачили стоп–сигнал.

Відмінності були статистично значимими.

Хід виконання.

Висновок: _____

Питання для самоконтролю.

1. Поясніть, що таке експеримент?
2. Які різновиди експерименту ви знаєте, їх специфіка?
3. У чому полягають переваги експерименту як методу психології порівняно із спостереженням?
4. Розкрийте поняття контрольного експерименту.
5. Які відмінності між лабораторним та природним експериментом?
6. Що становить основу формувального експерименту?

Завдання для самостійної роботи. Студентам необхідно підготувати презентацію (PowerPoint) обсягом не менш ніж 20 слайдів використовуючи матеріали: Коpecь Л., Класичні експерименти в психології, навч. посіб. для студентів ВНЗ, Видавництво: Києво – Могилянська академія, Київ, 2010, 283 с.

Лекція. Практична/лабораторна робота № 8.

Планування експериментального дослідження. Експериментальні плани.

Мета. Сформувати знання про планування експериментального дослідження.

Експериментальні плани.

Короткі відомості. Планування експерименту — процедура вибору числа та умов проведення дослідів, необхідних та достатніх для вирішення задачі досліджень із заданою точністю. Розрізняють два підходи планування експерименту: класичний, при якому по черзі змінюється кожен фактор до визначення часткового максимуму при постійних значеннях інших факторів, статистичний, де одночасно змінюють багато факторів. При цьому суттєвим є: мінімізація числа дослідів; одночасне варіювання всіма параметрами; використання математичного апарата, який формалізує дії експериментатора; вибір чіткої стратегії, що дозволяє ухвалювати обґрунтовані рішення після кожної серії експериментів. Загалом розрізняють такі експериментальні плани:

дисперсійного аналізу; відбору суттєвих факторів; багатофакторного аналізу; отримання поверхні відгуку; динамічних задач планування; вивчення механізмів явищ; побудови діаграм «склад — властивість», побудови діаграм «склад — стан». Для врахування зазначених аспектів під час проведення експерименту розробляють його план, що залежно від складової дослідження може бути традиційним або факторним. За традиційного планування змінюється лише одна незалежна змінна, за факторного — декілька. Перевагою факторного плану є можливість оцінювання взаємодії факторів — зміни характеру впливу однієї зі змінних залежно від значення іншої. Для статистичного оброблення результатів експерименту в цьому разі застосовують дисперсійний аналіз (Р. Фішер).

Матеріали. О.І. Галян, І.М. Галян Експериментальна психологія. Київ, «Академвидав», 2012, 400 с. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літератури, 2008, 306 с. Важинський С.Е., Щербак

Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. /С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

Практична/лабораторна робота.

«Моделювання студентами власних психологічних експериментів». *Мета:* сформулювати вміння створення проекту експериментального дослідження та його аналіз. *Матеріали:* конспект лекцій; Копець Л. Класичні експерименти в психології : навч. посібник / Л. Копець. – К. : «Києво–Могилянська академія», 2010. – 283 с. *Процедура написання:* Опишіть ймовірний експеримент, в якому має бути: 1) сформульована гіпотеза дослідження; 2) незалежна змінна; 3) залежна змінна; 4) емпіричні методи; 5) вибірка; 6) можливі артефакти. Вкажіть до якої предметної сфери належить дослідження.

Питання для самоконтролю.

1. Поясніть сутність програми проведення експериментального дослідження.
2. Які труднощі виникають у процесі експериментального дослідження психіки?
3. Проаналізуйте наявний зв'язок між об'єктом та предметом дослідження.

Завдання для самостійної роботи. Студентам необхідно підготувати презентацію (PowerPoint) обсягом не менш ніж 20 слайдів використовуючи матеріали: Копець Л., Класичні експерименти в психології, навч. посіб. для студентів ВНЗ, Видавництво: Києво – Могилянська академія, Київ, 2010, 283 с.

Лекція. Практична/лабораторна робота № 9.

Організація та проведення експериментального дослідження.

Процедурні аспекти експерименту.

Мета. Сформувати знання про підготовчий етап експерименту в психології. Теоретичний етап дослідження. Експериментальний етап дослідження. Інтерпретаційний етап експериментального дослідження. Основні способи вимірювань. Вимірювальні прилади.

Короткі відомості. Для проведення будь-якого виду експерименту необхідно попередньо спланувати та виконати таке: розробити гіпотезу, яка підлягає перевірці, та методику експериментальних робіт; визначити способи і прийоми впливу на об'єкт дослідження; забезпечити умови для виконання експериментальних робіт; розробити шляхи і прийоми фіксування ходу і результатів експерименту; підготувати засоби експерименту (прилади, установки, моделі тощо); забезпечити експеримент необхідним обслуговуванням. Особливе значення має правильне розроблення методики експерименту. Методика – це сукупність обдуманих і фізичних операцій, які розміщені у визначеній послідовності для досягнення поставленої мети дослідження. Перед кожним експериментом складається його план (програма виконання), який включає такі етапи: мету, завдання та обґрунтування об'єму експерименту; вибір змінних факторів; визначення кількості дослідів та послідовності зміни факторів; вибір кроку зміни факторів, визначення інтервалів між майбутніми експериментальними точками; обґрунтування вибору засобів для вимірювання; опис проведення експерименту; обґрунтування вибору способів оброблення та аналізу результатів експерименту. Необхідно виділити декілька основних способів вимірювань. Спосіб безпосередньої оцінки – відповідає визначенню величини безпосередньо за відліковим пристроєм вимірювального приладу прямої дії. Спосіб порівняння – передбачає необхідну вимірювальну величину порівнювати з величиною, що є мірою. Спосіб протиставлення – здійснюється шляхом порівняння з мірою, тобто вимірювана величина і величина, що є мірою, одночасно діють на пристрій, за допомогою якого встановлюється співвідношення між цими величинами. Диференційний спосіб – полягає в тому, що на вимірний пристрій діє різниця вимірюваної та відомої величини, яка є мірою. Нульовий спосіб – полягає у доведенні результату ефективної дії величини на пристрій до нуля. Спосіб заміщення – передбачає заміну вимірюваної величини відомою величиною з відновлюваною мірою. Спосіб збігу полягає в тому, що різниця між заданою величиною і величиною, яка є мірою, визначається шляхом збігу відміток шкал або періодичних сигналів. Вимірювальні прилади та пристрої. Вимірювальним приладом називають засіб вимірювання, призначений для отримання певної інформації про величину, що вивчається, у зручній для експериментатора формі.

Матеріали. О.І. Галян, І.М. Галян Експериментальна психологія. Київ, «Академвидав», 2012, 400 с. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна

психологія. К.: Центр учбової літератури, 2008, 306 с. Важинський С.Е., Щербак

Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. /С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

Практична/лабораторна робота. Вимірювання абсолютної слухової чутливості людини (зняття кривої чутності). Тема завдання. Визначення порогів чутності, вимір аудіограми (побудова кривої чутності) за допомогою однієї з класичних психофізичних методик - «методу установки». Обсяг функції звукового аналізатора і аудіометрія. Функція звукового аналізатора полягає в сприйнятті і розрізненні громадного різноманітності звуків, з якими зустрічається людина в різних умовах життя. Аудіометрія - визначення абсолютних порогів чутності. Воно

може здійснюватися за чистим тоном (як в даному завданні) і позвуків мови. Аудіометрія по чистим тонам характеризує лише одну зі сторін функції звукового аналізатора - його абсолютну чутливість. Вимірювання порогів чутності в даній роботі проводиться з використанням аудіометра Adults.

Питання для самоконтролю.

1. Етапи проведення експериментального дослідження.
2. Проаналізуйте, які етичні проблеми виникають у експериментальних дослідженнях?
3. Розкрийте основні способи вимірювань.
4. Вимірювальні прилади.

Завдання для самостійної роботи. Студентам необхідно підготувати презентацію (PowerPoint) обсягом не менш ніж 20 слайдів використовуючи матеріали: Копець Л., Класичні експерименти в психології, навч. посіб. для студентів ВНЗ, Видавництво: Києво – Могилянська академія, Київ, 2010, 283 с.

ПРИКЛАДИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Експеримент це -
 - А) Сукупність інформації з дослідів
 - Б) Процес дослідів, для підтвердження, спростування, чи більшої інформації
 - В) Хімічна реакція
 - Г) Сукупність теорій
2. Експеримент та спостереження...

А) Синоніми

Б) Відрізняються тим, що в спостереженні немає взаємодії з досліджуваним об'єктом

В) Антоніми

3. Спостереження не забезпечує -

А) Фіксування та реєстрацію фактів

Б) Порівняння зафіксованих фактів

В) Тенденцій розвитку об'єкта

Г) Класифікацію зафіксованих фактів

4. Поняття про психометрію ввів у вжиток:

А. П. Фресс

В. Г. Гельмгольц

С. Х. Вольф

Д. Й. Мюллер

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ДИСЦИПЛІНИ

Артефакт – результат дослідження, що є наслідком зміни залежної змінної під впливом побічних змінних.

Балансування – спосіб контролю дії зовнішніх змінних, при якому кожній групі досліджуваних пред'являють різні поєднання незалежної та додаткових змінних.

Валідність – відповідність конкретного дослідження встановленим стандартам.

Валідність внутрішня – відповідність конкретного дослідження ідеальному; оцінює зміни залежної змінної, визначається впливом незалежної змінної, а не іншими причинами.

Валідність зовнішня – відповідність конкретного дослідження природній реальності.

Верифікація – підтвердження експериментальної гіпотези, термін запропонований О. Контом.

Вибірка – множина досліджуваних, що добираються для участі в дослідженні за допомогою певної процедури (частіше – рандомізації) з генеральної сукупності. Вибірка розподіляється на контрольну та експериментальну групи.

Вимір – процедура встановлення взаємоднозначної відповідності між множиною об'єктів (станів) і множиною символів (чисел).

Гало–ефект – тенденція дослідника перебільшувати значення одного з параметрів ситуації та розповсюджувати його оцінку на інші параметри.

Генеральна сукупність – множина об'єктів, які еквівалентні за кінцевою множиною якостей.

Гіпотеза – наукове припущення, яке базується на теорії або емпіричних даних і ще не має підтвердження або спростування.

Гістограма – стовпчикова діаграма, що зображує розподіл випадкових величин залежної змінної відносно рівнів незалежної змінної.

Дисперсійний аналіз – статистичний метод для оцінки впливу незалежних змінних і їх поєднання на залежну змінну.

Залежна змінна – аспект дійсності, який змінюється у відповідь на введення незалежної змінної.

Експеримент – формальний дослідний процес, під час якого експериментатор у контрольованих умовах здійснює систематичні спостереження за реакціями досліджуваних на змінювані фактори (маніпулювання незалежною змінною).

Ідеографічний підхід – підхід, який орієнтує дослідника на опис унікальних, одиничних об'єктів, неповторних подій і процесів.

Інструкція – опис завдання, яке пред'являє експериментатор досліджуваному перед експериментом.

Квазіексперимент – план дослідження, при якому експериментатор відмовляється від повного контролю за змінними внаслідок неможливості його здійснення за об'єктивними причинами.

Контент–аналіз – метод систематизованої кількісної оцінки змісту текстів.

Контрбалансування (або позиційне зрівнювання) – спосіб контролю ефекту послідовності шляхом чергування впливів.

Контроль змінних – сукупність стратегій організації, планування та проведення експерименту, що застосовуються для максимізації його внутрішньої та зовнішньої валідності.

Кореляційне дослідження – дослідження, яке спрямовано не на встановлення причинно–наслідкових зв'язків, а на виявлення статистичної залежності між двома та більше змінними.

Кроскультурне дослідження – дослідження, яке спрямоване на виявлення культурної детермінації загальногрупових особливостей і індивідуальних розбіжностей поведінки.

Метод – спосіб наукового пізнання об'єкту чи практичної діяльності, що реалізує пізнавальну позицію суб'єкта до об'єкта дослідження.

Надійність – критерій якості виміру змінних, які при повторному отриманні в тих же процедурних умовах дають незначущі відхилення від попередньо отриманих показників.

Наука – сфера й особливий вид діяльності людини, результатом якої є нові знання про дійсність, що відповідають критерію істинності.

Незалежна змінна – аспект дійсності, який змінює експериментатор з метою перевірити його вплив на інший аспект дійсності.

Об'єктивність – критерій якості виміру змінних, який означає максимально можливу незалежність результатів виміру від особистісних особливостей дослідника.

Парадигма – загальновизнаний стандарт наукового дослідження, що включає закон, теорію, методи й методики, систему критеріїв для оцінки результатів дослідження.

Популяція – природна множина індивідів, що володіють певними набором якостей; потенційні учасники дослідження, частина генеральної сукупності.

Проміжні змінні (або змінні–модератори) – фактори, які опосередковують вплив незалежної змінної на залежну.

Рандомізація – стратегія випадкового відбору чи розподілу досліджуваних, при яких всі суб'єкти мають рівні шанси потрапити до групи.

Репрезентативність – відповідність якостей досліджуваної вибірки якостям генеральної сукупності.

Фактор – параметр зовнішніх умов чи особливостей об'єкту, що впливає на зміни залежної змінної.

Факторний аналіз – сукупність математичних методів, які дозволяють виявити приховані ознаки, а також їх зв'язки на основі аналізу матриць статистичних зв'язків між вимірюваними ознаками.

